

Muhokama. Quidagi savollarga: “Insonning sport faoliyati natijasida atrof-muhitning ifloslanishining sabablari nimada?” va “Atrof-muhitni sport faoliyati natijasida ifloslanishini qanday oldini olish mumkin?” Siz bir nechta javob variantlarini tanlashingiz va ushbu muammoga o‘zingizning yechimingizni taklif qilishingiz mumkin.

Oxirgi savolga “**Atrof-muhitni sport faoliyati natijasida ifloslanishini qanday oldini olish mumkin?**” talabalarining mutlaq ko‘pchiligi bu muammoni hal qilish uchun ekologik ta’lim va tarbiya salohiyatidan samaraliroq foydalanish kerak, deb hisoblaydi - 44 kishi, shuningdek, tegishli qonunni qabul qilish - 11 kishi. “Ommaviy axborot vositalarida targ‘ibot” va “shaxsiy namuna” pozitsiyalarini

respondent (8 talaba) tanlagan va 6 respondent “ta’sir qilmaydi” pozitsiyasiga kirgan - 3. Shuni ta’kidlash kerakki, ushbu va oldingi savollarga berilgan javoblarga ko‘ra, xulosa “ekologik toza” sport mashg‘ulotlarining atrof-muhitga mumkin bo‘lgan zararli ta’sirini targ‘ib qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa. Shunday qilib, o‘tkazilgan so‘rov Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti huzuridagi Nukus konchilik instituti talabalarining sport va ekologiya o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, shuningdek, zamonaviy faollik natijasida yuzaga kelgan ekologik muammolarni hal qilish sabablari va yo‘llari haqidagi fikrlarini aniqlash imkonini berdi. Olingan ma’lumotlar ushbu sohani rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Adabiyotlar

1. Основные экологические проблемы. / Режим доступа: natura.ru/ekologiya/ekologicheskie-problemy. – Дата доступа: 20.02.2020.
2. Экологические проблемы планеты: вызов человечеству. / Режим доступа: mentamore.com/eko-frendli/ekologicheskie-problemy-planety.html. – Дата доступа: 20.02.2020.
3. Бушкевич Н.А. Минимизация отрицательных воздействий загрязняющих веществ городской среды на занятиях физической культурой. Бушкевич Н.А., Онищук О.Н., Круталевич М.М. // Проблемы физической культуры населения, проживающего в условиях неблагоприятных факторов окружающей среды [Электронный ресурс]: материалы XIII Международной научно-практической конференции, посвященной 70 летию факультета физической культуры учреждения образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины», Гомель, 10–12 октября 2019 г. / Гомельский гос. ун-т им. Ф.Скорины; редкол. Г.И.Нарский [и др.]. – Гомель : ГГУ им. Ф.Скорины, 2019. – С. 236–240.
4. Борисевич А.Р. Экологическое образование будущего педагога: дидактический аспект: монография. – Минск: БГПУ, 2010. – С.244.
5. Онищук О.Н. Экологически направленная деятельность в олимпийском движении. /О.Н.Онищук, М.М.Круталевич //Ценности, традиции и новации современного спорта: материалы Междунар. науч. конгр., Минск, 18-20 апр. 2018 г. : в 2 ч. / Белорус. гос. ун-т физ. культуры ; редкол.: С.Б.Репкин (гл. ред.) [и др.]. – Минск: 2018. Ч. 1. – С. 297–299.

REZYUME. Maqolada atrof-muhit muammolari va uning ma’lum darajada inson hayotining barcha jabhalariga shu jumladan iqtisodiyot, siyosat, jamiyatning ma’naviy hayoti, sport va boshqalarga ta’sir qiluvchi ekologik muammolarning mohiyati keng talqin qilingan.

РЕЗЮМЕ. В статье широко трактуется сущность экологических проблем и их влияние в той или иной степени на все стороны жизни человека, включая экономику, политику, духовную жизнь общества, спорт и другие.

SUMMARY. The article broadly interprets the nature of environmental problems and their impact, to a certain extent, on all aspects of human life, including economics, politics, the spiritual life of society, sports, and others.

TALABALARDA PEDAGOGIK KASBIY IDENTLIKNI SHAKLLANISH BOSQICHLARI

F.M.Qurbonova – o‘qituvchi

Andijon davlat pedagogika instituti

Tayanch so‘zlar: kasbiy identlik, psixologik xususiyatlar, hamkor tashkilotlar, professional kompetensiyalar, shaxsiy va kasbiy rivojlanish, pedagogika tushunchasi hamkorlik, qonunchilik ta’lim dasturlari, uzluksiz ta’lim.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, психологические характеристики, партнерские организации, профессиональные компетенции, личностное и профессиональное развитие, педагогическая концепция сотрудничества, законодательные образовательные программы, непрерывное образование.

Key words: professional identity, psychological characteristics, partner organizations, professional competencies, personal and professional development, the concept of pedagogical cooperation, legislative educational programs, continuing education.

Ident tushunchasi lotincha identus so‘zidan olingan bo‘lib aynanalik, mansublik degan ma’nolarni anglatadi [1:344]. Identlik – bu shaxsning o‘zini qanday tasavvur qilishi, o‘zini kim deb his qilishi, uning o‘zlikni anglash va jamiyatdagi o‘rni haqida tushunchalar to‘plamidir. Identlik, asosan, shaxsning ijtimoiy, psixologik, madaniy va shaxsiy jihatlaridan iborat bo‘lib, vaqt o‘tishi bilan o‘zgarishi va rivojlanishi mumkin. Identlik shaxsning o‘zini qanday his qilishidan tashqari, uning jamiyatdagi o‘rni va boshqa odamlar bilan aloqalarini ham belgilaydi. Misol uchun, insonning ijtimoiy identligi (masalan, o‘qituvchi, talabalar,

ota-ona) yoki madaniy identligi (millat, etnik guruh, diniy qarashlar) bor.

Shaxs “Men kimman?” degan savolga javobdir. U ijtimoiylashuv jarayonida ular bilan identifikatsiya qilish natijasida shakllanadigan muayyan ijtimoiy guruhlariga (ijtimoiy o‘ziga xoslik) shaxsning tegishli tajribasini, shuningdek, shaxsning boshqa shaxslar va guruhlardan farqlari, xatti-harakatlari, qadriyatlar haqidagi g‘oyalarini o‘z ichiga oladi. “Identlik - bu shaxsning shaxsiy o‘zini o‘zi belgilashi va o‘zini o‘zi anglashining markaziy jihatlaridan biri, shu jumladan o‘zgaruvchan vaziyatlarda, u atrofda

dunyoni baholash va o'zini o'zi baholash mezonlarini ifodalaydi" [2:349]. Kasbiy identlik shaxsiy o'z-o'zini belgilash natijasidir. Shakllangan kasbiy o'ziga xoslikka ega bo'lgan shaxs o'zini kasbiy o'ziga xosligi ilan tanishtiradi va o'zini kasbiy hamjamiyat vakili deb biladi [3:4].

Pedagogik kasbiy identlik esa, aynan pedagog sifatida o'zini qanday ko'rishi va o'qituvchilik kasbini qanday anglashiga asoslangan tushuncha bo'lib, u kasbning talablariga, maqsadlariga va javobgarliklariga mos ravishda shakllanadi. Bu kasbiy identlik talabaning pedagog sifatida o'zini qanday belgilashi, qaysi qadriyatlarga amal qilishini, o'qituvchilik faoliyatini qanday olib borishini tushunishiga yordam beradi.

Talabalarda pedagogik kasbiy identlikni shakllantirish, o'ziga xos psixologik va ijtimoiy jarayonlarni o'z ichiga oladi. Bu jarayon, asosan, talabaning pedagog sifatida o'zini tanib, kasbiy rolini anglashiga yordam beradi. Pedagogik kasbiy identlikni shakllantirish bosqichlari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- Kasbiy identlikning dastlabki shakllanishi: Bu bosqichda talaba pedagogik faoliyat haqida umumiy tasavvurlarni shakllantiradi. U o'zini pedagog sifatida ko'ra boshlaydi, lekin bu hali biror aniq kasbiy pozitsiya emas, balki umumiy qiziqish va o'rganish jarayonidir. O'quv jarayonida o'qituvchidan o'rganish, o'z tajribasini shakllantirish boshlanadi.

- Kasbiy qiziqish va motivatsiyaning kuchayishi: Talaba pedagogik faoliyatga qiziqishni chuqurlashtiradi va bu qiziqish pedagogik kasbga bo'lgan haqiqiy motivatsiyaga aylanishi mumkin. Bu bosqichda talaba o'zining kelajakdagi faoliyatiga nisbatan ilgariroq tasavvurlarni aniqlashtirib, o'qituvchilik kasbini tanlashda o'zining ichki sabablarini anglaydi.

- Kasbiy rolni anglash: Bu bosqichda talaba pedagog sifatida kasbiy rolini chuqurroq anglashni boshlaydi. U o'qituvchilikning nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy va ijtimoiy jihatlariga ham e'tibor qaratadi. Bu vaqtda talaba kasbiy ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishni boshlaydi.

- Pedagogik kompetensiyani rivojlantirish: Talaba kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga intiladi. Bu, o'z navbatida, turli pedagogik metodlarni o'rganish, sinfda ta'lim berish jarayoniga bog'liq muammolarni hal qilish, va o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatishni o'z ichiga oladi. Talaba pedagogik faoliyatini yanada mustahkamlashga va o'ziga xos yondoshuvlarni sinashga harakat qiladi.

- Kasbiy identlikning yakuniy shakllanishi: So'nggi bosqichda talaba pedagogik kasbiy identlikni to'liq shakllantiradi. U o'zini professional sifatida anglab, o'z kasbiga nisbatan barqaror va mas'uliyatli yondashuvni o'zlashtiradi. Kasbiy identlikning yakuniy shakllanishi — bu talabaning o'z o'rganish jarayonini samarali va ijobiy ravishda tugatganligini anglatadi.

Bo'lajak pedagoglarda kasbiy identlikni rivojlantirish, ularning o'z ishiga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish, pedagogik professional sifatida o'zini anglash va rivojlantirishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Quyidagi usullar bo'lajak pedagoglarda kasbiy identlikni rivojlantirishga yordam beradi:

Kasbiy identlikni rivojlantirish usullari		
1	Amaliyot va tajriba orttirish	Pedagogika fakultetida o'qiyotgan talabalarga amaliyotlar o'tkazish, turli yosh guruhlari va turli o'quvchilarga dars berish imkoniyatlarini yaratish, ularning kasbiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Amaliyotda o'qituvchilar real muammolar bilan yuzma-yuz keladilar va bu ularning kasbiy identliklarini mustahkamlaydi.
2	Refleksiya va o'z-o'zini tahlil qilish	Bo'lajak pedagoglarga o'z faoliyatlarini muntazam tahlil qilish, o'z tajribalari haqida refleksiya o'tkazish, o'rganishlarini sinab ko'rish imkoniyatlarini yaratish muhimdir. Bu ularga o'z ishi haqidagi qarashlarini chuqurlashtirishga yordam beradi.
3	Mentorlik tizimi:	Tajribali o'qituvchilar tomonidan bo'lajak pedagoglarga yo'l-yo'riq ko'rsatish, ularga o'z kasbiy yuksalishlarini rejalashtirishda yordam berish, tajriba almashish imkoniyatlari yaratilishi kasbiy identlikni shakllantirishga yordam beradi.
4	Kasbiy qadriyatlar va prinsiplarni belgilash	Pedagogika fakultetida o'qiyotgan talabalarga pedagogik kasbning qadriyatlari va prinsiplarini o'rgatish, ularning pedagogik mas'uliyatni his qilishlariga yordam beradi. O'qituvchi sifatida o'z vazifalarini anglash va ularga sodiq bo'lish kasbiy identlikni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.
5	Pedagogik jamiyat va hamkorlik	O'qituvchilar va talabalarining pedagogik jamoada faol qatnashishi, ilmiy va amaliy maqsadlar bo'yicha hamkorlik qilish, o'zaro fikr almashish, bir-biridan o'rganish kasbiy identlikni rivojlantirishga yordam beradi.
6	Kasbiy o'zgarishlarga tayyorlik	Bo'lajak pedagoglar kasbiy rivojlanishga, yangi metod va texnologiyalarni o'rganishga tayyor bo'lishi kerak. Ularni o'quv jarayoniga integratsiyalashgan yangi pedagogik yondashuvlar va texnologiyalar bilan tanishtirish ularga o'z ishi haqida yangicha qarashlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Bu usullar bo'lajak pedagoglarda kasbiy identlikni rivojlantirishda samarali bo'lishi mumkin, chunki ular o'zining pedagog sifatidagi rolini aniq belgilab, professional o'sish va rivojlanish uchun zarur asoslarni yaratadi.

Xulosa Pedagogik kasbiy identlik – bu o'qituvchining o'zining pedagogik faoliyatiga, uning maqsadlari, vazifalari, qadriyatlari va prinsiplariga bo'lgan ichki munosabatidir. U o'qituvchi sifatida o'zining professional rolini anglash, bu rolni bajarish uchun zarur bo'lgan bilim,

ko'nikma va malakalarni rivojlantirish jarayonida shakllanadi. Pedagogik kasbiy identlikning rivojlanishi uchun talabalarga amaliy tajriba, bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, kasbiy qadriyatlarni anglash, jamoaviy va individual faoliyatni olib borish, mentorlik tizimidan foydalanish muhimdir. Bu jarayon davomida o'qituvchilar o'zlarini nafaqat bilimdon mutaxassislar, balki tarbiyachi, o'rgatuvchi, boshqaruvchi va innovator sifatida ham anglashlari lozim.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, pedagogik kasbiy identlik bo'lajak o'qituvchilarni nafaqat pedagog sifatida o'z vazifalarini bajarishga, balki o'z ishiga nisbatan ma'naviy va ruhiy sadoqatni rivojlantirishga undaydi. Bu

identlik o'qituvchining kasbiy qarorlar qabul qilishiga, o'z ishiga bo'lgan munosabatini aniqlashga, shuningdek, o'z kasbiy yuksalishiga harakat qilishga turtki beradi. Pedagogik kasbiy identlik o'qituvchining muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun muhim asosni tashkil etadi va uning professional rivojlanishi, kasbiy yuksalishi hamda o'zining ishiga bo'lgan sadoqati bilan bevosita bog'liqdir. Pedagogik kasbiy identlikni shakllantirish jarayoni o'qituvchilikka oid ko'nikmalarni rivojlantirish, professional qiziqish va ichki motivatsiyani kuchaytirish orqali amalga oshiriladi. Har bir bosqichda talaba o'zini kasbiy faoliyatga tayyorlaydi va o'zining pedagog sifatida o'zini anglashini chuqurlashtiradi.

Adabiyotlar

1. Абушенко В.Л. Идентичность. // Социология: Энциклопедия / Сост. А.А.Грицанов, В.Л.Абушенко, Г.М.Евелькин, Г.Н.Соколова, О.В.Терещенко. – Минск: Книжный Дом, 2003. – С. 344-349.
2. Лидия Бернгардовна Шнейдер. Профессиональная идентичность: Структура, генезис и условия становления. 2001. Архивировано 27 декабря 2018 года.
3. Профессиональная идентичность, её структура и компоненты. cyberleninka.ru. Дата обращения: 14 ноября 2018.

REZYUME. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarni kasbiy identligini rivojlanish uchun ta'lim sohasidagi munosabatlar va ishtirokchilar o'rtasidagi ilmiy va amaliy tadqiqotlariga bag'ishlangan. Talabalarda kasbiy rivojlanishda ijtimoiy muhitni o'rni hamda pedagogik- psixologik xususiyatlar haqida so'z yuritiladi. Talabalarida pedagogik kasbiy identlikni rivojlantirish usullari haqida ma'lumotlar berilgan.

РЕЗЮМЕ. Статья посвящена научно-практическому исследованию взаимосвязи образовательных учреждений и участников процесса развития профессиональной идентичности студентов вузов. Обсуждается роль социальной среды и педагогико-психологических особенностей в профессиональном становлении студентов. Студентам предоставляется информация о методах развития их педагогической профессиональной идентичности.

SUMMARY. This article is devoted to scientific and practical research on the relationship between participants and the educational sphere for the development of students' professional identity in higher educational institutions. The role of the social environment and pedagogical and psychological characteristics in professional development of students is discussed. Information is provided on methods for developing pedagogical professional identity in students.

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI INTERDISIPLINAR YONDASHUV ASOSIDA O'QUV FAOLIYATIGA JALB ETISH VA KREATIV FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

N.M.Quchqorova – professor

Oriental universiteti

G.B.Jumaniyazova – tayanch doktorant

Urganch davlat universiteti

Tayanch so'zlar: interdisiplinar yondashuv, kreativlik, metakognitiv kompetensiya, pedagogika, ta'lim innovatsiyalari, ta'lim texnologiyalari, mustaqil fikrlash, talabalar faoliyati.

Ключевые слова: междисциплинарный подход, креативность, метакогнитивная компетентность, педагогика, образовательные инновации, образовательные технологии, самостоятельное мышление, студенческая деятельность.

Key words: interdisciplinary approach, creativity, metacognitive competence, pedagogy, educational innovations, educational technologies, independent thinking, student activity.

Kirish. Talabalarda kreativlik va metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish bugungi ta'lim tizimining eng dolzarb masalalaridan biridir. Pedagogik amaliyotda, ayniqsa, boshlang'ich ta'limda bu ko'nikmalarni shakllantirish, talabalarining muvaffaqiyatli o'rganish jarayonida markaziy o'rin tutadi. Talabalarining kreativ va metakognitiv ko'nikmalarini rivojlantirish, nafaqat bilim olishni, balki muammlarni hal qilish, tanqidiy fikrlash va o'z-o'zini boshqarish kabi yuqori darajadagi fikrlash jarayonlarini rivojlantirishga imkon yaratadi.

Zamonaviy ta'limda interdisiplinar yondashuvning qo'llanilishi, talabalarda kompleks fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda samarali vosita sifatida ko'riladi. Bu yondashuv bir nechta fanlar va sohalarining integratsiyasiga asoslanib, talabalarda o'rganishning turli yo'nalishlarini birlashtiradi va ularning umumiy rivojlanishini ta'minlaydi.

Bunda ona tili va o'qish savodxonligi kabi asosiy fanlar, talabalarining fikrlash va izlanish jarayonlarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Mazkur maqola, interdisiplinar yondashuv asosida, talabalarda kreativlik va metakognitiv kompetensiyalarni takomillashtirishga qaratilgan pedagogik metodlarni tahlil qiladi. Ushbu ishda ta'lim jarayonida innovatsion metodlar va pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali talabalarining o'z-o'zini boshqarish, tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvlarini rivojlantirishga qaratilgan yangi yondashuvlar taklif etiladi.

Adabiyotlar tahlili. Ta'lim sohasida kreativlik va metakognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish masalasi so'nggi yillarda ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganildi. Pedagogika fanida bu konseptlar talabalarda yuqori darajadagi fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish,